

СОЛИҚ ТЕКШИРУВЛАРИ: АУДИТ САМАРАДОРЛИГИ ТАҲЛИЛИ

Исаев Фахриддин Икромович

Тошкент давлат иқтисодиёт университети ҳузуридаги «Ўзбекистон иқтисодиётини ривожлантиришнинг илмий асослари ва муаммолари» илмий-тадқиқот маркази директор ўринбосари, и.ф.д. (DSc), доцент. Тошкент, Ўзбекистон. faxi123456789@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0001-7760-5866>

DOI: https://doi.org/10.55439/EIT/vol11_iss1/a42

Аннотация

Мақолада бугунги кунда мамлакатимизда солиқ текширувларининг камерал солиқ текшируви, сайёр солиқ текшируви ва солиқ аудити каби турлари аллақачон амалиётга қўлланиб келинмоқда ва улар бугун солиқ тўловчи томонидан солиқ мажбуриятларининг бажариш ҳолатига қараб амалга ошириб келинмоқда. Аммо солиқ аудити ва аудит самарадорлиги тушунчалари бўйича тадқиқотларнинг олиб борилмаганлиги сабабли, янги йўналиш сифатида ўрганишга заруратни оширмоқда. Ушбу мақолада солиқ тўловчиларнинг фаолиятига аудит самарадорлигининг таъсири бўйича хориж тажрибаси ўрганилган, мамлакатимизда солиқ текширувларининг ҳолати йиллар кесимида таҳлил қилинган бўлиб, аудит самарадорлигининг аҳамияти очиқ берилган ҳамда мавзу доирасида хулосалар шакллантирилган.

Калит сўзлар: солиқ, солиқ текшируви, солиқ аудити, аудит самарадорлиги.

НАЛОГОВЫЕ ПРОВЕРКИ: АНАЛИЗ ЭФФЕКТИВНОСТИ ПРОВЕРОК

Исаев Фахриддин Икромович

Заместитель директора научно-исследовательского центра «Научные основы и проблемы развития экономики Узбекистана» при Ташкентском государственном экономическом университете, д.э.н., доцент. Ташкент, Узбекистан.

Аннотация

В статье такие виды налоговых проверок, как камеральная налоговая проверка, выездная налоговая проверка и налоговая проверка, уже сегодня применяются на практике в нашей стране, и проводятся они сегодня в зависимости от статуса исполнения налогоплательщиком налоговой декларации. обязательства. Но в связи с недостаточной проработкой понятий налогового аудита и эффективности аудита возрастает необходимость изучения его как нового направления. В данной статье изучен зарубежный опыт влияния эффективности аудита на деятельность налогоплательщиков, проанализировано состояние налоговых проверок в нашей стране по годам, выявлено значение эффективности аудита, сделаны выводы в рамках темы.

Ключевые слова: налог, налоговая проверка, налоговая проверка, эффективность проверки.

Isaev Fakhridin Ikromovich

Deputy director of the research center "Scientific bases and problems of the development of the economy of Uzbekistan" under the Tashkent State University of Economics, DSc, associate professor. Tashkent, Uzbekistan.

Abstract

In the article, the types of tax audits such as camera tax audit, field tax inspection and tax audit are already being used in practice in our country today, and they are being carried out today depending on the state of fulfillment of tax obligations by the taxpayer. But due to the lack of research on the concepts of tax audit and audit effectiveness, it is increasing the need to study it as a new direction. In this article, the foreign experience of the impact of audit efficiency on the activities of taxpayers was studied, the state of tax audits in our country was analyzed over the years, the importance of audit efficiency was revealed, and conclusions were drawn within the topic.

Key words: tax, tax audit, tax audit, audit effectiveness

Кириш

Ҳар бир давлатнинг ижтимоий қатламини ҳимоя қилишда давлат томонидан амалга ошириладиган иқтисодий ёрдамнинг аҳамияти катта, албатта. Бу иқтисодий кўмакнинг асосини эса давлат бюджетидан сарфланадиган харажатлар ташкил этади ва бу харажатлар давлат бюджети даромадларини шаклланиш манбаи бўлган солиқ тушумларига асосланганлиги ҳам барчага маълум. Бугунги кунда давлат бюджети даромадларини шакллантирувчи солиқ тўловлар ва йиғимларини ундирувчи бир қанча солиқ ва йиғимларни ундирувчи механизмлар шаклланиб улгурган, шу билан бирга ҳар бир жамиятда солиқларни тўламасликка ва мажбуриятларни бажармасликка ҳаракат қилувчи солиқ тўловчилар ҳам мавжуд эканлигини инкор этиб бўлмайди.

Кўплаб тадқиқотларга эътибор қаратадиган бўлсак, солиқ тўловчиларнинг солиқдан қочиши ёки солиқ мажбуриятларининг бажармасликлари ўстидан солиқ органлари солиқ назоратини амалга ошириш каби чора-тадбирларни амалга ошириб келишмоқда. Кўпроқ диққатни қаратишимиз керак бўладиган тадқиқот мавзумиз солиқ назоратини амалга оширувчи шаклларида бўлмиш солиқ текширувлари ва солиқ текширувларигача бўлган солиқ тўловчиларнинг хатти-ҳаракатларини алоҳида таъкидлаш лозим. Солиқ органларининг асосий мақсади солиққа тортиладиган солиқларни қонун ҳужжатларига мувофиқ солиқ тизимига ишончни сақлайдиган шаклда тўплашдир (Ф.Исаев, 2021).

Бизга маълумки, бугунги кунда солиқ текширувларининг камерал солиқ текшируви, сайёр солиқ текшируви ва солиқ аудити каби турлари аллақачон амалиётга қўлланиб келинмоқда ва улар бугун солиқ тўловчи томонидан солиқ мажбуриятларининг бажариш ҳолатига қараб амалга ошириб келинмоқда. Солиқ тўловчилар солиқ хавфи даражасини аниқлаш мезонлари ва солиқ тўловчиларни тоифаларга ажратиш тартибига кура солиқ хавфи даражасига қараб паст, ўрта ва юқори хавfli тоифаларга ажратилади. Хусусан, солиқ текширувларининг алоҳида тури бўлмиш юқори хавfli тоифаларга нисбатан солиқ аудити тайинланади ва ушбу солиқ текшируви бўйича мамлакатимизда деярли тадқиқотлар олиб борилмаган бўлиб, унинг самараси, аудит самарадорлиги масалалари хорижий мамлакатларда тадқиқот сифатида кенг ўрганилган. Бу ушбу тадқиқотда аудит самарадорлиги бўйича тўхталиб ўтмоқчимиз, сабаби уни батафсил ўрганиш зарурати мавзунинг долзарблигини асослаб беради.

Мавзуга оид адабиётлар таҳлили

Мавзу доирасида ривожланган ва ривожланаётган мамлакатларда олиб борилаётган тадқиқотлар ва уларнинг тажрибаларига таянамиз.

Ж.Андреони ва бошқалар (1998) “Самарали бўлмаган аудит солиқ тўловчининг таваккал қилишга тайёрлигини рағбатлантириши мумкин; яъни агар аудит декларация қилинмаган даромадларни аниқлай олмаса, солиқ тўловчи агентлик ёлғонни аниқлай олмайди, деган хулосага келиши мумкин ва шу сабабли кейинги йилларда ўз даромадлари ҳақида кам ҳисобот бериши мумкин”.

Р.Л.Матсуэда ва бошқалар (2006) фикрича, аудитдан кейинги солиқ қонунчилигига солиқ тўловчининг текшириш натижасида олган қонунчилигини бузганлик учун жарима ҳам таъсир қилиши мумкин: юқори жарима кичикроқ жаримага қараганда, аудитдан кейинги солиқ қонунчилигининг кўпроқ бажарилишига олиб келиши мумкин. Ҳақиқатан ҳам, олдинги ишлар рухсат этилмаган жиноий ҳуқуқбузарликлар аниқлаш ва жазоланиш хавфини камайтиришини аниқлади.

Бундай хатти-ҳаракатлар А.Каҳнеман ва Д.Тверскийнинг (1974) мавжудлик эвристикаси билан изоҳланиши мумкин, улар одамлар қарор қабул қилиш хавфини салбий натижани тасаввур қилиш орқали баҳолайдилар. Агар салбий оқибат “жонли тасвирланган” бўлса, бу ҳодиса “жуда хавфли бўлиб кўриниши мумкин, гарчи фалокатларни тасаввур қилиш қулайлиги уларнинг ҳақиқий эҳтимолини акс эттирмаслиги керак. Аксинча, баъзи мумкин бўлган хавф-хатарларни тасаввур қилиш қийин бўлса ёки шунчаки хаёлга келмаса, хавфни қўпол равишда кам баҳолаб қўйиш мумкин”.

Ж.Алм ва М.Макке (2006) солиқ агентлиги аудит пайтида аниқлаган декларация қилинмаган даромаднинг улушини ўзгартиради ва ҳайратланарлиси, улар аудит самарадорлиги паст бўлганида юқори мувофиқлик даражасини топадилар. Шу билан бирга, тадқиқот шуни кўрсатадики, солиқ тўловчилар улар аниқ текширилишини билсалар, аудит самарадорлиги мувофиқликка ижобий таъсир кўрсатади.

М.Бернаскони ва Ж.Бернхофер (2020) самарасиз солиқ текширувлари жами мувофиқликни оширади деган гипотезани қўллаб-қувватлайди ва бу натижани солиқ тўловчиларнинг мураккаб аниқлаш лотереяларини нотўғри тушуниши билан боғлайди, бунда аудит маълум бир натижага олиб келмайди. Хулоса қилиб айтганда, ушбу икки тадқиқот аудит самарадорлигининг умумий тўхтатувчи таъсири ҳақида аралаш далилларни тақдим этади.

Кўпроқ чуқурроқ юзма-юз текширувлар аудитдан кейинги солиқ қонунчилигига ижобий таъсир кўрсатади, камроқ чуқурроқ ёзишмалар ёки сайёр солиқ текширувлари эса салбий таъсир кўрсатади. Умуман олганда, ушбу тадқиқотлар нега баъзан мажбуриятларни бажариш келажакдаги қонунбузарликларни олдини олиш ўрнига, рағбатлантириш учун кўринади деган саволни туғдиради. Ушбу натижалар учун бир нечта хатти-ҳаракатлар тушунтиришлари таклиф қилинган (С.Беэр ва бошқалар, 2020).

Х.Ж.Клевен ва бошқалар (2011) тадқиқотларида шуни кўрсатадики, солиқ текширувлари кейинги солиқ йилида Дания солиқ тўловчилари орасида ўз-ўзидан ҳисобот қилинган даромадларни оширди.

А.Адвани ва бошқалар (2017) Буюк Британияда ўз-ўзини иш билан банд қилган солиқ тўловчиларнинг даромадлари аудитдан кейин камида 5 йил давомида ошиб боришини аниқлаган.

Ж.ДеБакер ва бошқалар (2018) АҚШда солиқ тўловчиларининг мувофиқлиги аудитдан кейин уч йил давомида яхшиланганлиги ва охир-оқибат аввалги (ва ундан паст) даражаларга қайтарилганлигини аниқлади.

С.Беэр ва бошқалар (2020) сўнги тадқиқотида АҚШ солиқ тўловчиларининг аудитнинг аудитдан кейинги ҳисоботнинг хатти-ҳаракатларига таъсири аудит натижаларига боғлиқми ёки йўқлигини текширади ва улар солиқ текширувларининг ўзига хос тўхтатувчи таъсири жами ижобий эканлигини, аммо аудитдан кейинги мувофиқлик экспертиза натижаларига боғлиқлигини аниқлайдилар. Хусусан, текшириш натижасида қўшимча солиқ ҳисобини олган солиқ тўловчилар кейинги йилларда кўпроқ даромад кўрсатади, қўшимча ҳисоб-китоб олмаганлар эса камроқ ҳисобот беради. Шунингдек, самарасиз солиқ текширувлари таваккалчиликни рағбатлантиради ва аудит давомида кам ҳисобот берган солиқ тўловчилар баъзи олдинги тадқиқотларда аниқланган аудитдан кейинги мувофиқликнинг пасайишига ҳисса қўшади.

Тадқиқот методологияси

Солиқ текширувлари натижаларини аниқлашда анализ, синтез, индукция ва дедукция усуллари қўлланилди. Хорижий манбаларни ўрганиб, библографик тадқиқот усуллари таянган ҳолда хулосалар шакллантирилди.

Таҳлил ва натижалар

Аудит самарадорлиги бўйича тадқиқотларни давом эттирамиз ва қуйида мамлакатимизда солиқ текширувлари натижаларига муурожаат қиламиз.

Дарвоқе, Н.Геммел ва М.Ратто (2012) фикрича, самарасиз аудитлар баъзи бир олдинги тадқиқотларда аниқланган солиқ текширувларининг олдини олиш таъсирига ҳисса қўшади. Бундан ташқари, М.Кеэн ва Ж.Слемрод (2017) аудит самарадорлиги ва оптимал солиқ маъмуриятчилиги таҳлили ўртасидаги ўзаро боғлиқлиги бўйича тадқиқотлари шуни кўрсатадики, даромадларни кўпайтириш бўйича аудит стратегиясини тўлиқ таҳлил қилиш аудит самарадорлигига хатти-ҳаракатларнинг жавобларини, шунингдек, талабларга жавоб берадиган ва мос келмайдиган солиқ тўловчиларнинг фарқли жавобларини тан олишни талаб қилади.

Фикримизча, солиқ текширувларининг ўзига хос тўхтатувчи таъсири бўйича олдинги ишлар аудит самарадорлигини ҳисобга олмайди. Ушбу тадқиқотлар одатда текширувдан ўтган солиқ тўловчиларнинг умумий жавобини таҳлил қилиш учун маъмурий маълумотлардан фойдаланган. Умуман олганда, ушбу тадқиқотлар шуни кўрсатадики, мажбуриятларнинг бажарилиши аудитдан кейинги солиққа риоя қилишга ижобий таъсир кўрсатади.

Шу билан бирга, келажакдаги текширувлар учун қабул қилинган хавфга аудит натижалари таъсир қиладими ёки ўтмишдаги йўқотишларни қоплаш тенденцияси талабларга жавоб бермаслиги аниқланган шахсларга тегишлими ёки йўқлиги ноаниқлигича қолмоқда. Мисол учун, баъзи тадқиқотлар шуни кўрсатадики, аудитдан кейин ҳисобот қилинган даромаднинг пасайиши фақат йўқотишларни тузатиш мотивлари билан изоҳланмайди, чунки талабларга жавоб берадиган шахслар аудитдан кейин ҳам камроқ даромад ҳақида ҳисобот беришади (М.Макке ва бошқалар, 2018).

Ж.Алм ва М.Каспер (2021) лабораторияда ҳисобот беришнинг мувофиқлиги ҳеч қандай аудит бўлмаса ҳам ўзгарувчан эканлигини аниқлади, яъни улар барча даромадларни тўғри тақдим этган жисмоний шахслар, улар текширилган ёки ўтказилмаганидан қатъи назар, ўзларининг кейинги мувофиқлигини камайтиришини аниқлайдилар, текширилган ва ҳеч қандай даромад ҳақида ҳисобот бермаган аудитдан ўтмаган солиқ тўловчилар эса, уларнинг кейинги мувофиқлигини оширадилар.

В.Брайтхваите (2009) олимлар солиқ тўловчилар турли сабабларга кўра солиққа риоя қилишларини таклиф қилишди. Баъзи солиқ тўловчилар тўлиқ бўйин товлашнинг кўтилган қиймати билан рағбатлантирилсада, бошқалар алдаш учун ҳар қандай рағбатдан қатъи назар, уларга риоя қилишади. Бироқ, (Ж.Эначессу ва бошқ., 2019) бундай ҳалол солиқ тўловчилар текширувни адолатсиз деб билишлари, аудитни ишончни бузиш деб билишлари ёки салбий ҳис-туйғуларни бошдан кечиришлари мумкин.

Л.Ледерман, (2018) Ф.Ху ва Л.Бен-Нер (2020) тадқиқотларида ушба солиқ текширувлари уларнинг риоя қилиш учун ички мотивациясини йўқ қилиши ва келажакда риоя қилиш мойиллигини камайтириши мумкин. Шу сабабли, аудитдан кейинги мувофиқликнинг пасайиши, шунингдек, аудитни бошдан кечирганидан кейин риоя қилиш эҳтимоли камроқ бўлган ҳалол шахсларнинг натижаси бўлиши мумкин. Бошқа томондан, инсофсиз солиқ тўловчилар аудитдан кейинги мувофиқлигини ошириш орқали аудитга жавоб беришлари мумкин, чунки жазоланиш тажрибаси уларни келажакда кўпроқ риоя қилишга ундайди (Э.Кирчлер ва бошқалар, 2008).

Юқоридаги тадқиқотлар солиқ текширувларига жавобларнинг турли ёндашувларини таклиф қилади, аммо бу жавобларни келтириб чиқарадиган ҳақиқий механизмларни очиб бермасдан кўпроқ назарияга асосланиб қолмоқда. Натижалар шуни кўрсатадики, мажбуриятларни бажаришга нисбатан хатти-ҳаракатлар ҳар доим ҳам солиқ тўлашдан бўйин товлашнинг стандарт ва хулқ-атвор моделлари фаразларига мос келмайди, чунки аудитдан кейинги солиқ қонунчилигига риоя этилишига аудитнинг таъсири аудитнинг самарадорлигига, шунингдек солиқ тўловчининг олдинги солиққа тортишига боғлиқ. Бизнинг фикримизча, солиқ текширувлари жами аудитдан кейинги солиқ қонунчилигига ижобий таъсир кўрсатмайди. Бунинг ўрнига, солиқ текширувларининг ўзига хос тўхтатувчи таъсири аудит самарадорлигига кучли боғлиқлигини аниқлаймиз.

Камерал солиқ текширувининг асосий босқичлари қуйидаги тарзда амалга оширилиб, кейин хулосаларни шакллантирилиши таҳлилий маълумотларни сифатли бўлишини таъминлайди. Хусусан:

солиқ базасини ҳисоблаш учун зарур бўлган индивидуал кўрсаткичлар ўртасидаги мантиқий алоқани текшириш;

ҳисобот маълумотларининг ўтган даврнинг ўхшаш кўрсаткичлари билан солиштириш;

бухгалтерия ҳисоби кўрсаткичлари ва солиқ ҳисоботлари, шунингдек, солиқларнинг ҳар хил турлари бўйича ҳисоботларнинг индивидуал кўрсаткичлари ўзаро боғлиқлиги;

бухгалтерия ҳисоби маълумотлари ва солиқ ҳисоботларини солиқ органларида мавжуд бўлган хўжалик юритувчи субъектнинг молиявий-хўжалик фаолияти тўғрисидаги маълумотларига мувофиқлиги нуқтаи назаридан ба-ҳолаш;

ҳисоботлардаги маълумотларнинг арифметик ҳисобининг тўғрилигини текшириш;

талаб қилинган солиқ имтиёзларининг ҳақиқийлигини текшириш;

қўлланиладиган солиқ ставкалари ва имтиёзларининг тўғрилигини, уларнинг амалдаги қонун ҳужжатларига мувофиқлигини текшириш (Ф.Исаев 2021, 2022).

Тадқиқотларга эътибор қаратадиган бўлсак, барча хулосаларда солиқ текширувлари ва аудит самарадорлигининг аҳамияти солиқ тўловчилар учун ҳам самарали эканлиги таъкидлаб келинмоқда. Аммо барча мамлакатлар каби бизнинг аҳамиятимизда ҳам солиқ тўловчилар томонидан солиқ мажбуриятларини

базармаслик ҳолатлари доимий равишда кузатиб келинмоқда. Қуйидаги 1-жадвалда мамлакатимизда 2016-2021 йилларда олиб борилган солиқ текширувлари бўйича маълумотлар таҳлил қилинган.

Жадвал

Ўзбекистон Республикасида 2016-2021 йилларда ўтказилган солиқ текширувлари таҳлили¹, млрд.сум

Йиллар	Жами текширувлар ўтказилди	шундан			Қўшимча солиқлар ва тўловлар миқдори	Қўлланиладиган молиявий санкциялар миқдори	Текширувлар натижасида ундирилган суммалар
		Солиқ органларининг ташаббуси билан	жиноий ишлар бўйича	ихтиёрий тугатиш тўғрисида			
2016	18 624	5 637	3 675	4 150	890,8	457,5	693,2
2017	15 131	5 664	1 876	3 465	767,2	352,6	469,7
2018	6 998	0	1 845	3 939	809,4	487,2	236,6
2019	5 356	0	1 567	3 487	906,4	402,0	178,6
2020	12 423	0	1 842	10 581	1 385,2	1 620,5	137,5
2021	33 337	139	3 419	29 729	2 893,8	2 535,3	687,0

Жадвалда 2016-2021 йилларда ўтказилган ўтказилган солиқ текширувлари бўйича маълумотлар келтирилган бўлиб, 2016 йилда 18 624 та солиқ текширувлари ўтказилган бўлса, 2021 йилда бу кўрсаткич 33 337 тани ташкил этмоқда, яъни солиқ текширувлари сони 14713 та ошганлигини кўришимиз мумкин. Шунингдек, 2016 йилда 5 637 та, 2017 йилда 5 664 та солиқ текширувлари солиқ органларининг ташаббуси билан ўтказилган бўлса, 2018-2020 йилларда 0 га тенг бўлган, 2021 йилда эса 139 маротаба ўтказилганлигини кўриш мумкин. Сабаби Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 22 январдаги ПФ–5308-сон Фармони билан молия-хўжалик фаолиятини режали текширишга, яъни режали тафтишга (жиноят ишлари бўйича тафтиш билан чалкаштирманг) 3 йил муддатга мораторий эълон қилинди.

Хулоса ва таклифлар

Мамлакатимизда олиб борилган таҳлиллар шуни кўрсатмоқдаки, солиқ органлари томонидан олиб бориладиган солиқ текширувлари йиллар кесимида камайган, аммо янги киритилган солиқ текширувлари бўйича олиб борилаётган солиқ назорати натижалари яқин 2 йилликдан сўнг натижадорлиги бўйича таҳлил қилинганда қанчалик самара кўрсата олиши маълум бўлади. Шунингдек, қонунбузарликларни аниқлаш бўйича солиқ текширувларининг салоҳиятини ошириш ҳамда талабларга жавоб бермайдиган солиқ тўловчиларга йўналтирилганликни яхшилаш ҳам қонунбузарликни ўрнатиш ва қўллаб-қувватлашда ҳал қилувчи аҳамиятга эга Бундан ташқари, биз текширувлар солиқ тўловчиларнинг риоя қилиш мотивларига таъсир қилади деган фаразни қўллаб-қувватламадик.

Чунки солиқ текширувидан ўтган солиқ тўловчилар солиқ органи аниқлаган камчиликлар ва солиқ мажбуриятини базармаслик натижасидаги вужудга келган солиқ ҳуқуқбузарликларини текшириш вақтидагина англаб етиши мумкин деб ҳисоблаши мумкин. Аммо бугунги кунда юқорида жадвалда таҳлил қилинган манбалар солиқ тўловчиларнинг солиқ органлари томонидан солиқ текширувларига мораторий қўйилган 2018-2020 йиллардаги вақтда ҳам солиқ ҳуқуқбузарликлари ва

қонун бўзилишларига йўл қўйганлигини кўрсатаётган бўлса, мазкур солиқ текширувларини ўзлари учун фойдали деб қабул қилишлари керак.

Шунингдек, аудит самарадорлигига ҳам эътибор қаратиш лозим. Чунки солиқ тўловчилар солиқ органлари билан фақат солиқ назорати тадбирларида аниқланган камчиликларга дуч келмасликлари учун уларнинг ўзлари ташаббуслари билан аудит ва солиқ мониторингидан ўтиб туришлари ўз фаолиятларига самарали таъсир кўрсатиб, камчиликларни ўз вақтида аниқлашга ва ҳалол солиқ тўловчи мақомини сақлаб қолишига ижобий таъсир кўрсатишига ҳаракат қилишлари мақсадга мувофиқдир.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. Advani, A., Elming, W., Shaw, J., (2017) The Dynamic Effects of Tax audits. No. W17/24. The Institute for Fiscal Studies, London, UK.
2. Andreoni, J, Erard, B., Feinstein, J.S., (1998) Tax compliance. *J. Econ. Lit.* 36 (2), 818–860 .
3. Alm, J., McKee, M., (2006) Audit certainty, audit productivity, and taxpayer compliance. *Natl. Tax J.* 59 (4), 801–816.
4. Alm, J., Kasper, M., (2021) Laboratory experiments. In: Van Rooij, B., Sokol, D. (Eds.), *Cambridge Handbook of Compliance*. Cambridge University Press, Cambridge, UK, pp. 707–727.
5. Braithwaite, V., (2009) *Defiance in Taxation and Governance –Resisting and Dismissing Authority in a Democracy*. Cheltenham, UK and. Edward Elgar Publishing Limited, Northampton, MA.
6. Bernasconi, M., Bernhofer, J., (2020) Catch me if you can: testing the reduction of compound lotteries axiom in a tax compliance experiment. *J. Behav. Experim. Econ.* 84, 101479.
7. Beer, S., Kasper, M., Kirchler, E., Erard, B., (2020) Do audits deter or provoke future tax noncompliance? Evidence on self-employed taxpayers. *CESifo. Econ. Stud.* 66 (3), 248–264.
8. DeBacker, J., Heim, B.T., Tran, A., Yuskavage, A., (2018) Once bitten, twice shy? The lasting impact of IRS audits on individual tax reporting. *J. Law Econ.* 61 (1), 1–35.
9. Enachescu, J., Olsen, J., Kogler, C., Zeelenberg, M., Breugelmans, S.M., Kirchler, E., (2019) The role of emotions in tax compliance behavior: a mixed-methods approach. *J. Econ. Psychol.* 74, 102194.
10. Gemmell, N., Ratto, M., (2012) Behavioral responses to taxpayer audits: evidence from random taxpayer inquiries. *Natl. Tax J.* 65 (1), 33–58.
11. Hu, F., Ben-Ner, L., (2020) The effects of feedback on lying behavior: experimental evidence. *J. Econ. Behav. Organ.* 171, 24–34 .
12. Keen, M., Slemrod, J., (2017) Optimal tax administration. *J. Publ. Econ.* 152, 133–142.
13. Kirchler, E., Hoelzl, E., Wahl, I., (2008) Enforced versus voluntary tax compliance: the “slippery slope” framework. *J. Econ. Psychol.* 29 (2), 210–225 .
14. Kleven, H.J., Knudsen, M.B., Kreiner, C.T., Pedersen, S., Saez, E., (2011) Unwilling or unable to cheat? Evidence from a randomized tax audit experiment in Denmark. *Econometrica* 79 (3), 651–692.
15. Lederman, L., (2018) Does enforcement reduce voluntary tax compliance? *Brigh. Young Univ. Law Rev.* 3, 623–694 .

16. Matsueda, R.L., Kreager, D.A., Huizinga, D., (2006) Detering delinquents: a rational choice model of theft and violence. *Am. Sociol. Rev.* 71 (1), 95–122.
17. McKee, M., Siladke, C.A., Vossler, C.A., (2018) Behavioral dynamics of tax compliance when taxpayer assistance services are available. *Intern. Tax Publ. Fin.* 25 (3), 722–756 .
18. Tversky, A., Kahneman, D., (1974) Judgment under uncertainty: heuristics and biases. *Science* 185 (4157), 1124–1131.
19. Qurbanov, Z., & Isaev, F. (2017). Иқтисодий барқарорликни ифодаловчи кўрсаткичлар таҳлили. *Iqtisodiyot Va Innovatsion Texnologiyalar*, (1), 321–328. Retrieved from https://inlibrary.uz/index.php/economics_and_innovative/article/view/9190
20. Исаев, Ф. (2021). Совершенствование методики расчета налоговой нагрузки. *Экономика и образование*, (6), 86–91. извлечено от <https://cedr.tsue.uz/index.php/journal/article/view/286>
21. Исаев Ф. Камерал солиқ текширувларини ўтказишда солиқ таҳлиладан фойдаланишни такомиллаштириш //Экономика и образование. – 2021. – №. 4. – С. 172-176.
22. Курбанов З.Н., Исаев Ф.И. Налоговый анализ как новое направление экономического анализа //актуальные вопросы совершенствования бухгалтерского учета, статистики и налогообложения организации. – 2017. – С. 246-254.
23. Isaev, F. (2017). Солиқ имтиёзларининг солиқ юки кўрсаткичига таъсири таҳлили. *Iqtisodiyot Va Innovatsion Texnologiyalar*, (6), 294–301. Retrieved from https://inlibrary.uz/index.php/economics_and_innovative/article/view/9579
24. Исаев Ф. И. Солиқларни таҳлика-таҳлил қилиш методикаси.“ //Иқтисодиёт ва инновацион технологиялар” илмий-электрон журнали. – 2021.
25. Isaev, F. (2021). Мол-мулкни солиққа тортишни такомиллаштириш. *Iqtisodiyot Va Innovatsion Texnologiyalar*, (6), 326–333. Retrieved from https://inlibrary.uz/index.php/economics_and_innovative/article/view/12224
26. Исаев, Ф. (2022). Солиқ таҳлилни ўрганиш зарурияти. Архив научных исследований, 2(1). извлечено от <http://journal.tsue.uz/index.php/archive/article/view/720>
27. Курбанов З., Исаев Ф. Солиқ ҳисоби ва солиқ ҳисоботининг баъзи масалалари //Экономика и образование. – 2022. – Т. 23. – №. 4. – С. 190-196.
28. Исаев, Ф. (2022). РЕСУРС СОЛИҚЛАРИ ТАҲЛИЛИНИ ТАШКИЛ ЭТИШ МЕТОДИКАСИ. *Iqtisodiyot Va ta'lim*, 23(5), 171–176. Retrieved from <https://cedr.tsue.uz/index.php/journal/article/view/742>
29. Isaev F. I. Tax Accounting: Theory and Practice //International Journal of Multicultural and Multireligious Understanding. – 2022. – Т. 9. – №. 12. – С. 30-38.
30. Ikromovich, Isayev Fakhridin. "Concept of economic analysis and its structural components." *International Journal of Marketing and Technology* 7.12 (2017): 1-13.
31. Ikromovich, Isayev Fakhridin. "Analysis of the profit tax and its improvement." *International Journal of Research in Social Sciences* 7.12 (2017): 74-85.